

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ХАЧІКЯН Софія Аракелівна

УДК 368.914

**НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА
НАПРЯМИ ЙОГО РОЗБУДОВИ**

спеціальність 232 Соціальне забезпечення

освітньо-професійна програма
«Економіка та організація соціального забезпечення»

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи магістра

Краматорськ – 2021

Кваліфікаційною роботою магістра є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ).

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент,
Смирнова Ірина Іванівна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
(м. Краматорськ), доцент кафедри
економіки підприємства.

Рецензент:

канд. екон. наук, доцент, заступник завідувача каф. обліку, оподаткування та економічної безпеки

Сімаков Костянтин Іванович, Донбаська державна машинобудівна академія
(м. Краматорськ).

Захист роботи відбудеться *28 грудня 2021 року о 10-00* на засіданні
екзаменаційної комісії з атестації у Донбаській державній машинобудівній
академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84300, Україна,
Донецька область, м. Краматорськ, б-р. Машинобудівників, 39

Секретар екзаменаційної комісії з атестації
кандидат економічних наук, ст. викл.

О. В. Латишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Рівень та якість пенсійного забезпечення - важлива складова економічного та соціального становища населення країни. Аналіз сучасного стану економічної та соціальної сфер свідчить, що невід'ємною рисою перетворень в Україні стала соціальна незахищеність населення. Солідарна система пенсійного забезпечення вже є застарілою та незбалансованою. Через демографічний приріст числа пенсіонерів та неякісної соціальної політики щороку збільшуються видатки Пенсійного фонду України, через що стає під загрозу виконання державою всіх її функцій та зобов'язань у пенсійній сфері. Пенсійний фонд вже не в змозі самостійно, за рахунок внесків, здійснювати пенсійні виплати, отже зростає обсяг дотацій Пенсійному фонду із Державного бюджету.

Тому розвиток і впровадження недержавного пенсійного забезпечення сьогодні для працездатного населення повинно вирішити проблему розміру пенсій і надати можливість громадянам самостійно формувати свій рівень пенсії в залежності від заробітку та їх бажання у майбутньому отримувати гідну пенсію.

Проблеми пенсійного забезпечення України відображені у працях багатьох науковців, серед яких: Е. Лібанова, Є. Астрахан, М. Ріппа, О. Кириленко, В. Скуратівський, В. Роїк, І. Чугунов, А. Якимів, О. Кукурудз, О. Линдюк, Б. Малиняк.

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні свідчить про необхідність подальшого дослідження зарубіжного досвіду недержавного пенсійного забезпечення та можливостей його використання в Україні, бо розвиток цієї системи є дуже важливою частиною сприятливого розвитку країни в ринкових умовах. Як у подальшому часі, так і на теперішній момент, кошти, що вкладені в цю систему, можуть працювати на користь національної економіки та вітчизняних підприємств, повертаючись у вигляді інвестиційного капіталу.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи магістра є обґрунтування перспектив та напрямів розбудови недержавного пенсійного забезпечення в Україні на основі дослідження зарубіжного досвіду.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішити наступні завдання:

- з'ясувати сутність поняття пенсійного забезпечення та пенсії;
- проаналізувати сучасний стан і структуру системи пенсійного забезпечення України;
- проаналізувати діяльність недержавних пенсійних фондів та їх основних показників;
- дослідити зарубіжний досвід недержавного пенсійного забезпечення;
- запропонувати напрями розбудови недержавного пенсійного забезпечення в сучасних українських реаліях.

Об'єкт дослідження – процеси становлення та перспективи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні основи та методичні підходи щодо дослідження сучасного стану та можливостей розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувалися наступні методи: теоретичного узагальнення, економічного аналізу, синтезу, порівняння, аналогії, наукової абстракції, індукції, дедукції, спостереження, групування, табличного і графічного аналізу та прогнозування.

Інформаційну базу роботи склали Конституція України, Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти, емпіричну – звітні дані Державного комітету статистики України, Міністерства соціальної політики України та Пенсійного фонду України, матеріали періодичних друкованих видань та Інтернет-видань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні теоретичних, методичних та прикладних засад щодо розвитку системи управління діяльністю недержавних пенсійних фондів на ринку соціальних послуг України. Найбільш вагомими результатами роботи є такі:

удосконалено:

зміст поняття пенсійної системи та пенсії;

набуло подальшого розвитку:

– визначення можливостей впровадження закордонного досвіду недержавного пенсійного забезпечення з урахуванням тенденцій їх розвитку, що дає можливість створення теоретичної бази для проведення перетворень у соціальній сфері України;

– застосування екстраполяційних методів для моделювання та прогнозування пенсійних виплат недержавних пенсійних фондів.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота магістру є самостійно виконаною працею, в якій наведено авторські положення, висновки і рекомендації щодо розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

Публікації. Основні положення та результати роботи відображено у науковій праці. Загальний обсяг публікацій складає 1,1 ум. друк. арк., з яких особисто авторові належить 0,4 ум. друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 15 таблиць та 27 рисунків, список використаної літератури (43 бібліографічних джерела), ? додатки

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні аспекти недержавного пенсійного забезпечення» встановлено, що за своїм інституційним змістом пенсійна

система України є самим складним об'єктом державного управління та на це є об'єктивні та суб'єктивні причини, серед яких ми можемо виділити різноманіття видів та складність пенсійних виплат, а також довга фаза їх реалізації.

Аналіз досліджень багатьох вчених дав змогу зробити авторське визначення понять пенсійної системи. Отже, пенсійна система - це сукупність правових, фінансово-економічних та організаційних інститутів та норм, які визначають для себе загальну мету з надання громадянам, що не мають постійного місця праці - матеріального забезпечення у вигляді пенсії. Також розглянуто сутність поняття пенсії, її види та класифікація за різними критеріями. Встановлено, що пенсію можна визначати як грошову виплату, яка здійснюється на регулярній основі непрацездатним громадянам як матеріальну допомогу у разі втрати годувальника, за вислугу років, з інвалідності або за похилим віком.

Визначено, що основу пенсійної системи в Україні складає система державного пенсійного забезпечення, до якої відносяться всі непрацездатні особи похилого віку, інваліди, особи, що втратили годувальника, виплати, яким провадяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсії, додаткових пенсій відповідно до законів України «Про пенсійне забезпечення», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Розглянуто принципи недержавного пенсійного забезпечення. Визначено його основні недоліки та переваги. Встановлено, що перебудова недержавного пенсійного забезпечення орієнтована на підвищення прибутковості інвестування в НПФ, забезпечення їх більшої надійності, тому що від їх належного регулювання буде залежати рівень доходів пенсіонерів України. Також була розглянута характеристика недержавних пенсійних фондів. Встановлено, що вони формуються на підставі рішення засновників, а активи цих фондів за рахунок внесків до Пенсійного фонду та інвестиційного прибутку від інвестування пенсійних активів.

У другому розділі «Дослідження сучасного стану пенсійного забезпечення в Україні та аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів» був описаний принцип солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та проаналізована діяльність Пенсійного фонду України. Визначено, що недостатній обсяг доходів та дефіцит Пенсійного фонду України не дає шансу повністю здійснити завдання загальнообов'язкового державного пенсійного страхування щодо забезпечення непрацездатним громадянам соціальних стандартів, пенсійні виплати які мають становити не нижче мінімальної заробітної плати. За даними ПФУ станом на 01.10.2021 р. середній розмір пенсії складав 3915, 75 грн., а мінімальної – 1854,00 грн. Як розмір середньої, так і мінімальної пенсії з кожним роком лише зростає. У період з 2019р. по 2021р. середній розмір зріс на 1270,9 грн., мінімальної – 367 грн., але не дивлячись на те, що пенсія зростає, вона все одно залишається низькою. Ця проблема більшою мірою

з'являється у результаті загальних економічних умов в Україні та меншою мірою – у результаті функціонування самої солідарної системи.

Встановлено, що постійні розподільчі пенсійні системи, що перебувають в державному управлінні в умовах запровадження економічної системи, ґрунтуючись на ринкових принципах і керуючись особистим сектором - мають потребу в зміні реформи. З чого випливає відокремлення недержавного пенсійного забезпечення. Основними перевагами НПЗ є те, що воно постачає інвестиційний ресурс в інтересах економіки України через доповнення додаткових коштів, не має залежності від демографічної ситуації, здійснює розмежування розмірів пенсій в залежності від накопичень фізичної особи. Основними загрозами недержавного пенсійного забезпечення є наступне: інфляція, що призводить до девальвації пенсійних накопичень, спад рівня зайнятості населення та зниження рівня заробітної плати; тиск фінансово-економічної кризи. Встановлено, що тільки за умов ефективної організації, прибуткового інвестування, забезпечення надійності і належного регулювання, НПЗ буде розвиватися та мати вплив на підвищення рівня доходів пенсіонерів.

Проведено аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні та аналіз основних показників розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. З'ясовано, що важливим показником роботи НПФ є – пенсійні активи. До яких належать активи в грошових коштах та в цінних паперах. Загальна вартість активів, що були сформовані недержавним пенсійним фондом у 2021 р. становить – 3 636,4 млн. грн., а це на 17,1% більше ніж у 2020 році, та на 28,5% ніж у 2019 р. Загальна вартість активів збільшилась у цьому році на 529,9 млн. грн., в порівнянні з 2020 р. Для НПФ 2020-й рік видався доволі продуктивний, бо дохідність фондів у середньому складала 11,4%, що більш ніж вдвічі перевищувала рівень інфляції. Також проведений аналіз показав: зріст суми пенсійних внесків у цьому році в порівнянні з минулим на 221,3 млн. грн. а з 2019 р. на 182,7 млн. грн. збільшення пенсійних внесків від юридичних осіб найбільше вплинуло на збільшення загальної суми, як у 2020р. – 127,6 млн. грн., так і у 2021р. – 129,4 млн. грн. На відміну від цього року, у минулому пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців ніяк не вплинули на розмір загальної суми. Також зріст у цьому році спостерігається і у пенсійних виплат. У 2021 р. во становлять 1 150,4 млн. грн., що на 16,6 % більше ніж у 2020 р. У період 30.03.2021 р. середній розмір пенсійної виплати на 1 учасника НПФ становив – 8,0 тис. грн., коли минулого року – 7,5 тис. грн. В свою чергу, середній розмір пенсійної виплати на визначений строк на 1 учасника становив 113,7 тис. грн, коли минулого року усього 88,3 тис. грн.

Можна зробити висновок, що вплив НПФ є властивим як на моменті накопичення внесків, так і на моменті інвестування коштів, а також на етапі виплати пенсії. Також особливим є те, що діяльність НПФ є доволі врегульованою законодавчо, що дозволяє ефективніше виконувати діяльність та досягти тих цілей, що були визначені при його заснуванні.

У третьому розділі «Основні напрями розвитку пенсійного забезпечення в Україні» досліджено світовий досвід недержавного пенсійного забезпечення. Грунтуючись на цей досвід, можна зробити висновок, що на даний час за кордоном велику увагу приділяють пенсійним планам, які є важливим мотиваційним чинником для найманих працівників. У великій кількості держав з розвинутою економікою діє додаткова пенсія за пенсійними планами від підприємств або за рахунок добровільних особистих заощаджень. Всі проаналізовані пенсійні системи мають і плюси, і мінуси, і та система, що добре працює в одній країні, не може бути повністю встановлена в іншій країні і при цьому бути такою ж ефективною.

Досліджено механізм управління фінансовими ресурсами недержавних пенсійних фондів. З'ясовано, що він прагне до ефективного залучення, примноження та використання фінансових ресурсів НПФ країни і досягнення високих стандартів пенсійного забезпечення для громадян держави в особливий період їхнього життя.

Для розроблення прогнозу розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні застосовано екстраполяційні методи прогнозування. Загальна суть прогнозу екстраполяції ґрунтується на знаходженні закономірностей, що властиві подальшому розвитку об'єктів у минулому, та використання закономірностей для побудови прогнозу. Побудована лінія тренду дає нам можливість скласти прогнози або виявити загальну тенденцію.

Для виплат недержавного пенсійного фонду «ВСІ» найбільш адекватна економіко-математична модель у вигляді поліноміальної функції, що має критерій достовірності $R^2 = 0,896$ (Рис. 1).

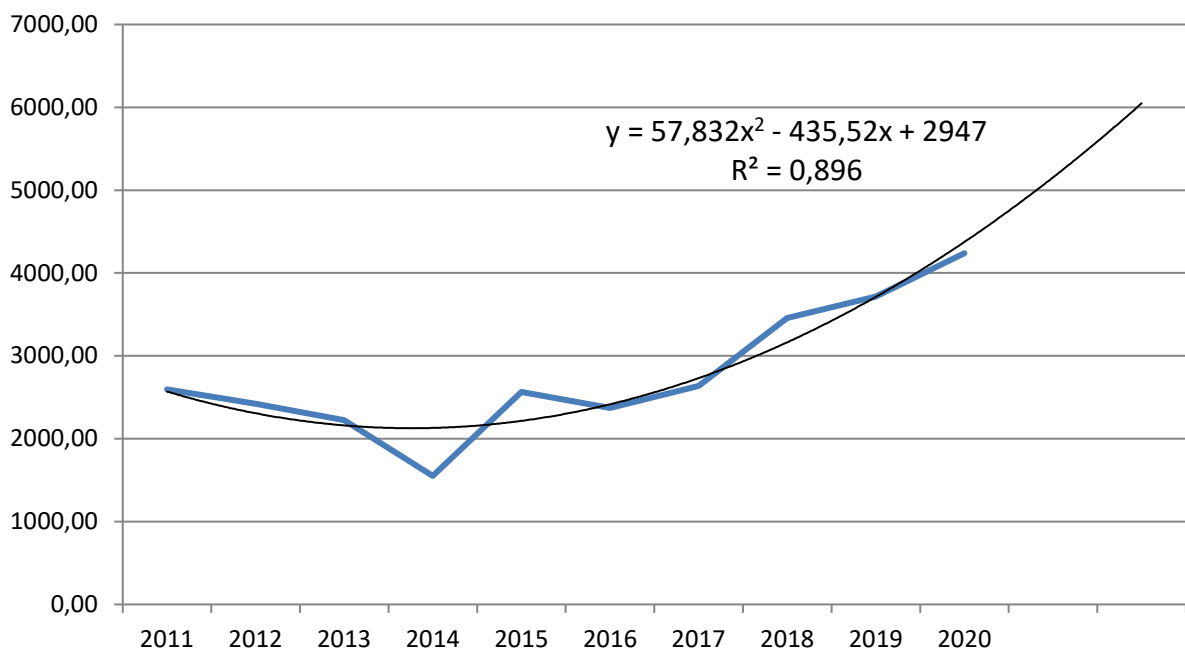

Рисунок 1 – Апроксимація пенсійних виплат НПФ «ВСІ» перед його учасниками поліноміальною функцією

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні представлено результат аналізу сучасного стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні та обґрунтування перспектив та напрямів розбудови на основі дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду. В процесі виконання кваліфікаційної роботи вдалось наступне:

Розкрито сутність поняття пенсійна система і пенсія, розглянуто її види і класифікацію за різними критеріями. Встановлено, що пенсійну систему можна сприймати як вид демографічних інвестицій також через те, що вона визначає якість життя непрацездатного громадян. Низький рівень народжуваності залежить від рівня пенсійного забезпечення, бо на сьогодні середньому поколінню нашої країни треба забезпечувати не тільки своїх дітей, а ще й батьків.

Проаналізовано нормативно-правову базу, фахову літературу та статті за тематикою, статистичні та аналітичні звіти, Інтернет джерела із відповідної тематики предмету дослідження.

Проведене у межах другого розділу дослідження виявило, що головною проблемою державного пенсійного забезпечення є збалансування бюджету Пенсійного фонду України. У ході цього дослідження виявлено, що збалансування бюджету ПФУ є найгострішою проблемою державного пенсійного страхування. За останні роки обсяг надходжень до ПФУ значно зменшився і є недостатнім для здійснення передбачених видатків, що призводить до перманентного дефіциту. Разом з тим, дефіцит фінансових ресурсів сфери державного пенсійного забезпечення накладає додатковий тягар на державний бюджет, генеруючи залежність державних фінансів України від боргових ресурсів. Встановлено постійне зменшення кількості пенсіонерів. Основними причинами є негативні демографічні фактори та внесення змін у пенсійне законодавство щодо підвищення пенсійного віку і збільшення величини мінімального страхового стажу необхідного для призначення пенсій. Встановлено, що ця система має можливість у майбутньому стати досить перспективною, але для цього існує ряд чинників, які потрібні для покращення і вдосконалення пенсійної системи. Усі проблеми цієї системи пов'язані з системними проблемами нашої країни. Це, і низький рівень заробітної плати, і падіння темпів народжуваності, і тіньова зайнятість, і стагнація в економіці через економічні кризи. Саме коли ситуація в Україні покращиться, то це дасть шанс на забезпечення стійкості і фінансової стабільності у солідарній системі.

Розглянуто системи недержавного пенсійного забезпечення в сучасному світі. Вивчено особливості системи недержавного пенсійного забезпечення та специфіку їх застосування в Україні. Досліджено найбільш успішні пенсійні системи у різних країнах.

Побудована модель прогнозування пенсійних виплат НПФ «ВСІ» перед його учасниками за допомогою екстраполяційних методів прогнозування. Розробка відповідних економіко-математичних моделей з відповідними значеннями для кожного рівняння показника достовірності дозволило знайти поліноміальну функцію, яка буде достовірною для визначення прогнозу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА:

Смирнова І. І, Хачікян С. А. Недержавне пенсійне забезпечення: тенденції та проблеми розвитку. *Економічний простір*. 2021. № 167.

АНОТАЦІЯ

Хачікян Софія Аракелівна. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні та напрями його розбудови. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти – магістра за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення. – Донбаська державна машинобудівна академія МОН України, Краматорськ, 2021.

Об'єкт дослідження – процеси становлення та перспективи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні основи та методичні підходи щодо дослідження сучасного стану та можливостей розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

У першому розділі розкрито сутність поняття недержавного пенсійного забезпечення та загалом пенсійної системи. Розглянуто основні види пенсій, їх класифікація та правила нарахування. Представлено соціальні, правові та економічні аспекти недержавних пенсійних фондів.

У другому розділі досліджено сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні. Проаналізовано солідарну систему державного загальнообов'язкового пенсійного страхування та діяльність Пенсійного фонду України. Також проведено аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні та основних показників розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення.

У третьому розділі представлено напрями розбудови недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Досліджено зарубіжний досвід недержавного пенсійного забезпечення в країнах світу. Розглянуто механізм управління фінансовими ресурсами недержавних пенсійних фондів.

Запропоновано економіко-математичне моделювання розміру пенсійних виплат недержавних пенсійних фондів перед їх учасниками.

Ключові слова: пенсійна система, пенсія, недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, соціальний захист населення

ANNOTATION

Khachikian Sofiia. Non-state pension provision in Ukraine and directions of its development – Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualifying work for a higher education degree – master's degree in specialty 232 Social Security. – Donbas State Machine-Building Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2021.

The object of research - the processes of formation and prospects of non-state pension provision in Ukraine.

The subject of research - the theoretical foundations and methodological approaches to the study of the current state and opportunities for the development of non-state pension provision in Ukraine.

The first section reveals the essence of the concept of non-state pension provision and the pension system in general. The main types of pensions, their classification and accrual rules are considered. The social, legal and economic aspects of private pension funds are presented

The second section examines the current state of pensions in Ukraine. The solidarity system of the state compulsory pension insurance and the activity of the Pension Fund of Ukraine are analyzed. An analysis of the activities of non-state pension funds in Ukraine and the main indicators of the development of the non-state pension system was also conducted.

The third section presents the directions of development of non-state pension provision in Ukraine. The foreign experience of non-state pension provision in the countries of the world is studied. The mechanism of management of financial resources of non-state pension funds is considered. Economic and mathematical modeling of the amount of pension payments of non-state pension funds to their participants is proposed.

Key words: pension system, pension, non-state pension provision, non-state pension fund, social protection of the population, pension reform